

І.В. Залізняк
Київській університет ім. Б. Грінченка
Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор Буніятова І.Р.

Роль Мартіна Лютера в становленні та розвитку мовної норми в ранньонововірхньонімецький період

X-XI століття характеризується занепадом феодалізму та стрімким розвитком промисловості, торгівлі, науки. Ці зміни в соціальному житті суспільства спричинили виникнення нової бюргерської культури, що знайшло своє відображення в літературі, мистецтві, науковому та технічному прогресі, посиленні інтересу до освіти. В зв'язку з науково-технічним прогресом та розширенням торгових відносин, зростає потреба в освічених людях, які були б обізнані в сферах фінансів, права, географії, та в становленні єдиної літературної мовної норми, яка б полегшила порозуміння між жителями різних регіонів Німеччини.

Ранньоновірхньонімецький період розвитку німецької мови є перехідним періодом від середньовічної до найбільш наближеної до сучасної літературної мови. Характерною рисою її розвитку саме в цей період є становлення в два етапи. Перший етап – це утворення регіональних наддіалектних мов(14-15ст.), які використовувалися не лише в художній літературі, а й інших сферах суспільного життя. Другий етап – це спроби створити єдину спільну та зрозумілу для всіх регіонів Німеччини мову, що знайшло своє відображення у виникненні поняття „*gemain deutsch*“ [1: 23-25].

Батьком сучасної німецької мови по праву може вважатися Мартін Лютер. Історики німецької мови вважають, що його роль для становлення та розвитку німецької мови настільки ж велика, як і роль Цицерона для латинської. Вольфганг Юнгандреас в 1948 році коментував це наступним чином: *"Лютер зробив вирішальні кроки до створення ранньоновірхньонімецької мови в усіх напрямках, тому ми можемо з повним правом розглядати його, як творця цієї мови"* (*Luther überall die entscheidenden Schritte zum Neuhochdeutschen hin gemacht hat, dass wir ihn also mit vollem Recht als den Schöpfer der neuhochdeutschen Schriftsprache ansehen können*). До цього існувало «загальнонімецької» мови, а регіональні діалекти відрізнялись настільки, що часто тексти написані ними потрібно було перекладати для кращого розуміння.

«Німеччина має стільки діалектів, - писав Лютер, - що люди, які живуть на відстані 30 миль ледве розуміють один одного».

У 1522 р. у Віттенберзі виходить у світ Новий Завіт - переклад на німецьку мову, зроблений Лютером (Das Neue Testament Deutsch). Повний переклад Біблії вийшов лише в 1534 р. Лютер працював над перекладом не один. У Віттенберзі сформувалося щось на кшталт «перекладацького цеху», головним майстром якого був Лютер. Йому допомагали його друг і послідовник Меланхтон та інші ерудити, фахівці в грецькій, давньоєврейській та латинській мовах і в інтерпретації біблійних текстів.

У своїй роботі над перекладом Біблії він бачить багато спільного з тим, що довелося випробувати Ієроніму. Перш за все це постійна необхідність роз'яснювати неосвіченим церковникам зміст своїх перекладацьких рішень. У своєму знаменитому «Посланні про переклад» Лютер пише: «Так було і зі святим Ієронімом: коли він перекладав Біблію, господарем йому був весь світ, лише він один нічого не розумів у своїй справі, а судили про працю доброго чоловіка ті, хто негідний був навіть чистити його взуття». Об'єднує Лютера з Ієронімом і те, що обидва перекладача Біблії виклали свої погляди на переклад у формі послань, намагаючись пояснити сучасникам свою перекладацьку стратегію. І «Лист Паммахію» Ієроніма з підзаголовком «Про найкращий спосіб перекладу», і «Послання про переклад» Лютера увійшли до золотого фонду теоретичних трактатів про переклади і дозволяють нинішнім перекладачам судити про те, які проблеми доводилося вирішувати перекладачам у минулому.

У перекладі Біблії відбивається концепція Лютера-реформатора. Одним з головних положень його духовної концепції було те, що єдиним джерелом віри є Святе Письмо, а також те, що кожен віруючий повинен мати можливість вільно його інтерпретувати. На цій концепції і будується стратегія перекладу: по-перше, зробити текст перекладу змістовно вірним і точним, максимально відповідним текстом оригіналу, а по-друге, зробити його зрозумілим, доступним кожній людині[2: 157-165].

Переклад Біблії, зроблений під керівництвом Лютера, став одним з світових шедеврів біблійного перекладу, що вплинув на розвиток перекладацької практики не тільки в Німеччині, але й у всій Європі. Усі наступні переклади Біблії на

німецьку мову спираються на версію Лютера, виправляючи та доповнюючи його текст у відповідності з сучасним станом німецької мови з сучасним науковим знанням.

Цей переклад заклав основи загальнонімецької національної літературної мови і став літературним пам'ятником першорядного значення. Прагнучи створити спільну для всієї нації німецьку мову, Лютер виконав величезну лінгвістичну роботу, розробляючи норми орфографії, фонетичної транскрипції, впорядковуючи граматичні форми. Після виходу в світ лютерівського перекладу Біблії німецька мова стала все більш впевнено відвойовувати позиції у латині як мова наукового спілкування і літератури.

Своє головне завдання він вбачав в створенні перекладу, який би наблизив віруючих до розуміння християнства. Переклади, які було зроблено до цього, містили структури запозичені з латинської мови, застарілі слова, які були незрозумілими для читачів. Лютер же прагнув позбавити мову від латинських штампів, наблизивши мову Біблії до мови усних мов комунікації, зробивши мову цих текстів простою і популярною серед усіх верств населення. Для цього його переклад ґрунтувався не на принципі перекладу «слово в слово», а на принципі «зміст в зміст» та для свого перекладу він використав не Вульгату, а грецькі та давньоєврейські першоджерела. За основу він взяв мову Саксонської канцелярії, яка спершу не була достатньо зрозумілою для всіх мовних областей Німеччини, тому для ганзейських міст Біблія Лютера перекладена на нижньонімецький варіант літературної мови, південні видання містили словники. Базельський друкар помістив до свого перевидання Біблії словник об'ємом 200 слів, так наприклад, до «bang» зазначається місцевий еквівалент – «engstig», до «getreide» – korn, до «ufer» – «gestad», до «splitter» – «spreyß», до «ernten» – «schneiden» і т.д. Так через 15-20 років мовний бар'єр зникнув і текст став зрозумілим для всіх мовних областей Німеччини[3: 254-263].

Кожне наступне видання Біблії вдосконалювалось, переглядались орфографія, лексика, синтаксис та фразеологія. Автор прагнув вдало підібрати німецькі еквіваленти, які б дозволили тексту відповідати тогочасним зразкам, надавали б тексту прозорості та ясності.

Завдяки своїй скрупульозній праці над перекладом, в німецькій літературній мові з'явилися слова слов'янського походження, наприклад: Peitsche, Grenze, Graupe (перлова крупа), а також такі слова і вирази: Scheidebrief (свідectво про розлучення), Menschenkind (смертний), Gotteshaus, Gotteslästerer, Traubenblut (поетично: вино), Schandfleck, Bluthund (кровопивця), Gegenbild (відображення) та інші[4: 312-317].

В своєму перекладі Мартін Лютер вжив більш ніж 3 тисячі прислів'їв та приказок, більшість з яких згодом стала загальноновживаною: „Bleibe im Lande und nähre dich redlich“, „Es ist nicht gut, dass der Mensch allein ist“, „Du sollst dem Ochsen, der da drischt, nicht das Maul verbinden“, „Wer Pech angreift, besudelt sich“. „Der Geist ist willig, aber das Fleisch ist schwach“, „Recht muss Recht bleiben“. Багато висловів з Біблії Лютера вживаються до сьогодні, наприклад: auf Herz und Nieren prüfen; auf Händen tragen; sein Leid in sich fressen; j-n mit Füßen treten; die Hände in Unschuld waschen; wie Sand am Meer; mit Blindheit geschlagen sein; im Schweiß des Angesichts; die Zunge im Zaume halten; im Dunkeln tappen; sein Herz ausschütten; etwas wie seinen Augapfel behüten; krumme Wege; sich einen Namen machen; ein Kind des Todes sein; die Haare stehen zu Berge; von Gott verlassen sein; die Zeichen der Zeit erkennen; keinen Stein auf dem anderen lassen; Perlen vor die Säue werfen; auf Sand bauen; der Teufel ist los та ін.

Під його впливом витіснено слова діалектного походження, наприклад, Splitter, schüchtern, lüstern, Scheune, Wehklage, Wehmutter. Зміна значення великої кількості слів походить від Мартіна Лютера, наприклад, вживання слова «Grund» в значенні «причина», а слово «Beruf» вже не означає «Ruf», «Berufung», а вживається в значенні «Lebensstellung», «Amt», «Handwerk»[5: 26-27].

Підсумовуючи вище сказане, слід зазначити, що Мартін Лютер та його помічники неоціненний вклад в становлення та розвиток німецької літературної мови. Його Біблія стала основою для великої кількості популярних граматик свого часу, а сам її текст є безцінним мовним матеріалом ранньововерхньонімецького періоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Михаленко А. О. Deutsche Sprache / /Історія німецької мови та мовознавства. - Желєзнодорожськ, 2010. – 168с.

2. М.М. Гухман, Н.Н. Семенюк, Н.С. Бабенко. История немецкого литературного языка XVI-XVIII вв. – М.: Наука, 1984. – 245 с.
3. Claus Jürgen Hutterer. Die germanischen Sprachen: Ihre Geschichte in Grundzügen. - Budapest, 1999. – 358S.
4. Peter von Polenz. Geschichte der deutschen Sprache. - Berlin, New York, 1987. – 548S.
5. R. Große. Luthers Bedeutung für die Entwicklung der deutschen Sprache // Das marxistische Lutherbild. Luther und die deutsche Sprache. – Berlin: Akademie-Verlag, 1984. – 56с.